

AVATUD MAJAD nr 5

Avatud Majad on ekskursioonide sari, mis viib arhitektuurihuvilised tuntud hoonetesse, kuhu tavaliselt ei pääse. Ekskursioone korraldab Eesti Arhitektuurimuseum.

17. jaanuar 2015
kell 12.00–15.00

Kontakt: Triin Pitsi
triinpitsi@gmail.com
50 355 20

Volta/Krulli masinatehas

1900. aasta 5. jaanuaril alustas Kopli poolsaarel tegevust AS Volta tehasekompleks. Vabrikud olid varustatud väga moodsa Saksa seadmestikuga ning Venemaalt pärit toorainega valmistati elektrimootoreid ja generaatoreid, mis põhiliselt jõudsid Vene turule. Hiljem, kui samas lähedal hakkas tööle Noblessneri laevatehas, hakati Voltas valmistama elektri-seadmeid allveelaevade tarvis. Esimese maailmasõja ajal evakueeriti tehas suures mahus Venemaale ja igasugune tootmine jäi soiku ligi viieks aastaks. Uus Eesti Vabariik taastas tootmise Voltas. 1939. aastal oli tehases 244 töölisi ning tellimuste alusel valmistati elektrimootoreid, transformaatoreid, pumпасid, ventilaatoreid ja kütteagregaatide. Nõukogude perioodi alguses tehas natsionaliseeriti, tehas töötas täisvõimsusel ning mootorid, mida seal toodeti, vastasid tuumaelektrijaamade nõuetele. Lisaks valmistati ka kodustesse majapidamistesse vajalikke väikeseadmeid nagu radiaatorid, triikraud ja vahvlimasinad. 1994. aastal Volta erastati ning plaanis on kogu ala ümber planeerida elumualaks.

Franz Krulli Masinatehase logo võib näha vanadel ahjuustel ja kanalisatsiooni- luukidel. Ettevõtte algataja oli Narvast pärit ettevõtja Franz Krull, kelle perekonna käes oli tehas aastakümneid. Tehas spetsialiseerus külmutusseadmete ja jäägeneraatorite tootmisele. Kõrvalharuna tegeleti ka viina- ja tärkliisetootmiseks vajalike seadmete komplekteerimisega. Esimese maailmasõja eel sai tehas suure kasumi sõjaliste tellimuste täitmisest. Eesti Vabariigi ajal keskendus tehas mitmesugustele laiatarbekaupadele nagu pliidirõngad, ahjuksed, pinkide jalad,

hauaristid jms. Samas jätkus ka suurte masinate nagu teerullide ja raudteevagunite tootmine. Seega oli vabriku sortiment väga lai. 1949. aastal sai tehase nimeks Tallinna Masinatehas. Ühena vähestest Kopli tehastest jätkub seal samalaadne tootmine ka tänapäeval. Hetkel on põhitoo- de erinevad õhkjahutid. Paljud tehase tootmishooned on kultuurimälestistena kaitse all ning mitmeid Krulli Masinatehases toodetud tänavaposte võib leida linnapildis siiani.

Arsenal

Erika tänava alguses asuv 78 meetri pikkune punastest tellistest hoone esindab Põhja-Tallinnas sõjatööstuse arhitektuuri ilu. Juba 1910. aastal asus sel alal elektromehhaanikatehas, mis tegutses Vene Admiraliteedi Arsenalis alluvuses. 1923. aastast ongi tehas tuntud nime all Arsenal. Selles hoones moderniseeriti ja korrastati püstolkuulipildjaid, täpsuspüsse, soomusautosid, käsigranaate, gaasimaske, tankitõrjemiine, suurtükilaskemoona, optilisi vahendeid, padruneid jm relvade osi. Relvameistrid, kes seal töötasid, olid rahvusvaheliselt tunnustatud spetsialistid ning Arsenalist ostsid relvi paljud lääneriigid. Kahjuks viidi kogu toonane sisseseade ja Arsenalis arhiiv hiljem Venemaale. Peale Teist maailmasõda Arsenal taastati ja ta hakkas teenima nõukogude sõjaväe nime all "Mereväe-Suurtükiväe Arsenal nr 3". Enamjaolt tegeleti laeva- ja rannasuurtükide, hiljem ka rakettide ning relvade optika ning elektronikaseadmete hooldamise ja remondiga. Tänapäeval tegutseb samas kohas AS E-Arsenal, kes täidab Eesti Kaitseväe tellimusi. Varsti muudetakse kogu ala kaubandus- ja kontoripindadeks.

Balti manufaktuur

Balti puuvilla ketramise ja kudumise vabriku ehitus algas 23. veebruaril 1899. aastal. Juba järgmise aasta märtsis seisis seal, kus oli enne rabad ja heinamaa, vabriku suur punastest tellistest peahoone. Arhitekt Rudolf Otto von Knüpfferi projekti järgi ehitatud vabrik oli tollal Tallinna suurimaid ehitisi.

234 meetri pikkune peakorpus oli 4-korruseline. 1909. aastal valmis uus suur tootmishoone, mis 1920. aastal ühendati vanaga. Hoone põhikorpusega liitus neli 5-korruselist torni. Ettevõtte direktor ja paljud töötajad tulid Narva Kreenholmist. Ettevõtte peakontor asus Peterburis. Enne Esimest maailmasõda töötas vabrikus kuni 1900 töötajat. Vabrik tootis põhiliselt puuvillast lõnga, vatti ja pleegitamata riidet, mis läksid edasi järeltööstlusesse Venemaale. Vabriku toodangu järgi sai töölisasula ka rahvapärase nimetuse – Sitsi vabrik. Hilisem ametlik nimetus oli Balti Puuvillavabrik.

Eesti Vabariigi aastatel orienteeruti ümber lääne turule. Tehase juurde tekkisid arvukad hariduslikud seltsid ja ringid. 1941. aastal süüdati tehas lahkuvate nõukogude vägede poolt. Õnnekombel jäid tules puutumata puidust töölistkasarmud ja uhke direktori puitvilla. Uus nõukogude võim asus tööstust taastama. 1984. aastal töötas tehases 2140 inimest. 1990ndate alguses läks vabrikukompleks Singapurist pärit ettevõtjate kätte, kes tootmist vähendasid kuni see lõppes sootuks. Viimastel aastatel on püütud võimsale vabrikule uut otstarvet leida. Arendajad on välja pakkunud idee rajada sinna korterelamute ala ning kuni 70-korruselise pilvelõhkuja, mis oleks Eesti kõige kõrgem hoone.

Kasutatud materjalid:

- Jaak Juske. Lood unustatud Tallinnast 2. Tallinna tööstus. Tallinn, 2013.
- Robert Nerman. Jalutaja teejuht: Põhja-Tallinn. Tallinn, 2006.

RAAMATUSOOVITUS

100 sammu läbi 20. sajandi Eesti arhitektuuri

Toimetaja: Leele Välja
Tallinn, 2013

Raamat kajastab põnevamaid tendentse nii Eesti XX sajandi tipp- kui ka argiarhitektuuris. Rohkelt illustreeritud trükis on jaotatud temaatilisteks peatükkideks, olgu siis üksikhoonete (Riigikogu hoone, tele- ja raadiomajad, Munamäe vaatetorn, vesilennukite angaarid), hoonetüüpide (vallamaja, maakoolimaja, individuaalelamu), arhitektide (Karl Burman, Edgar Velbri, Raine Karp, Toomas Rein), või stiilide kaupa (historitsism, funktsionalism, juugend, stalinism).

Raamatut saab osta muuseumist:
info@arhitektuurimuuseum.ee
Hind: 10€

Eesti Arhitektuurimuuseum,
Rotermanni soolaladu,
Ahtri 2, Tallinn 10151,
tel 625 7000, info 625 7007,
info@arhitektuurimuuseum.ee